

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BERETNING
TIL
FOLKETINGET

AFGIVET AF

DEN AF FOLKETINGET UNDER 8. JANUAR 1948 NEDSATTE
KOMMISSION I HENHOLD TIL GRUNDLOVENS § 45

X

MINISTERIET FOR OFFENTLIGE ARBEJDER
OG TRAFIKMINISTERIET UNDER BESÆTTELSEN

(AFGIVET PAA GRUNDLAG
AF FORELIGGENDE DANSKE DOKUMENTER)

J. H. SCHULTZ A/S
UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN
1949

BERETNING
TIL
FOLKETINGET

AFGIVET AF

DEN AF FOLKETINGET UNDER 8. JANUAR 1948 NEDSATTE
KOMMISSION I HENHOLD TIL GRUNDLOVENS § 45

X

MINISTERIET FOR OFFENTLIGE ARBEJDER
OG TRAFIKMINISTERIET UNDER BESÆTTELSEN

(AFGIVET PAA GRUNDLAG
AF FORELIGGENDE DANSKE DOKUMENTER)

J. H. SCHULTZ A/S
UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN
1949

INDHOLDSFORTEGNELSE

Folketingets beslutning om kommissionens nedsættelse	5
Forskrifter for kommissionen	6
Kommissionens medlemmer	8
Indledende bemærkninger	9

Kommissionens Beretning.

A. Telegrafcensuren og telefonaflytningen	10
B. Postcensuren	17
C. Postvæsenets standsning af illegale masseforsendelser	17
D. Danmarks stilling til deltagelsen i dannelsen af en europæisk postforening	17
E. Tyske krav om bevæbning af danske færger	20
F. Minister for offentlige arbejder Gunnar Larsen	20
I. A/S Hans Olsens børstefabrik	24
II. Økonomisk støtte til dagbladet »Fædrelandet«	25
III. Økonomisk støtte til Christian Marius Rudolf Christiansen (kaldet »Hestetyven«)	29
IV. Økonomisk støtte til ugebladet »Arbejderavisen« og til Foreningen af danske Arbejdere i Udlandet« (P. M. Asmussen og Robert Hansen). (Den konservative generalkorrespondances angreb på direktør Sthyr, udenrigsministeriet, august 1948)	33
V. Økonomisk støtte til redaktør Axel Høyer	39
VI. Økonomisk støtte til Finlandsfrivillige	42
VII. Økonomisk støtte til presseorganet »Europa-Kabel«	48
VIII. Økonomisk støtte til nationalsocialisten Wilfred Petersen ..	50
IX. Gunnar Larsen og forhandlingerne om en told- og møntunion med Tyskland	53
X. Gunnar Larsen og »Østrumudvalget«	53
XI. Gunnar Larsen og de af ham som minister iværksatte offentlige arbejder	53
XII. Andre forhold, udsendelse af en mand til Grønland, Gunnar Larsens rejser og taler	61
XIII. Gunnar Larsens forhold til England og til sabotagen	63

ANVENDTE FORKORTELSER I DET FØLGENDE:

- Bet. I, ber. II o. s. v. s. 00 betyder betænkning I afgivet af den parlamentariske kommission af 15. juni 1945, side 00, henholdsvis ber. II afgivet af den parlamentariske kommission af 19. december 1945 eller beretning IV, afgivet af den parlamentariske kommission af 8. januar 1948, o. s. v., side 00.
- Bet. I. (ber. II o. s. v.) A. nr. 00 betyder aktstykke til fornævnte, nr. 00.
- Bet. I. (ber. II o. s. v.) st. 00 betyder det stenografiske referat til fornævnte, spalte 00.
- A. nr. 00 betyder akstykke til nærværende beretning, nr. 00.
- A. 00 betyder aktstykkerne til nærværende beretning, side 00.
- St. 00 betyder det stenografiske referat til nærværende beretning, spalte 00.

**Forskrifter for den Kommission, der af Folketinget i Henhold til
Tingets Beslutning af 8. Januar 1948 er nedsat i Henhold til
Grundlovens § 45,**

fastsat i Henhold til nævnte Beslutning af *Folketingets Formand*
den 15. Januar 1948.

§ 1.

Kommissionen vælger umiddelbart efter sin Sammentræden en Formand og en Næstformand.

§ 2.

Kommissionen samles, udsættes og sluttes af sin Formand. Denne bestemmer ved hver enkelt Sammenkaldelse Samlingsstedet; for saa vidt dette er København, holdes Kommissionens Møder i Rigsdagens Lokaler.

§ 3.

Kommissionen er berettiget til at antage lønnet Medhjælp uden for sin Midte saavel som til at foretage de til dens Virksomhed fornødne Udgifter, herunder Rejseudgifter efter Regning til Medlemmerne, for saa vidt Kommissionen afholder Møder uden for København.

Under Iagttagelse af de i Tjenestemandsløvens § 814 indeholdte Regler vil der være at udbetale Kommissionens Medlemmer Diæter, dog saaledes, at der ikke ydes Diæter for Dage, paa hvilke Folketinget holder Møde.

§ 4.

Den, der ophører at være Medlem af Folketinget, ophører tillige at være Medlem af Kommissionen.

Naar en enkelt ophører at være Medlem, afgør Kommissionen under Hensyn til sine Arbejders Standpunkt og Tarv, om den skal vedblive at virke med kun 23 Medlemmer, eller om den skal gøre Indstilling til Folketinget om nyt Valg af et Medlem.

Skulde det ske, at flere ophører at være Medlemmer, skal Kommissionen gøre saadán Indstilling.

§ 5.

Om Udbyttet og Udfaldet af sine Undersøgelser vedtager og afgiver Kommissionen Beretning til Folketinget.

Beretning er vedtaget, naar ved den endelige Afstemning mindst 13 af Kommissionens Medlemmer har stemt for den.

Vedtages Beretning ikke med Enstemmighed, er de, der har stemt imod, berettigede til at faa en Fremstilling af deres afvigende Meninger optaget i et Tillæg til Kommissionens Beretning.

§ 6.

Over Møder, hvori mundtlige Oplysninger og Forklaringer afgives til Kommissionen, optages stenografisk Referat.

§ 7.

De til Afholdelse af Udgifter efter § 3 fornødne Pengemidler hæves af Kommissionens Formand hos Rigsdagens Kasserer efter Anvisning af Folketingets Formand. For deres Anvendelse aflægger Kommissionen Regnskab til Folketingets Formand.

§ 8.

De øvrige Regler for Kommissionens Virksomhed fastsættes af den selv.

Jul. Bomholt.

Eigil Olsen.

Kommissionens Medlemmer.

Tingets valg af medlemmerne fandt sted den 14. januar 1948*), og der valgtes følgende:

Skoleinspektør *Alfred Andreassen*,
 Landsretssagfører *Fr. Dalgaard*,
 Redaktør *Holger Eriksen*,
 Sekretær *Victor Gram*,
 Højskoleforstander *Poul Hansen* (Grenaa),
 Forbundsformand *Peder Knudsen*,
 Maskinarbejder *Holger Larsen*,
 Togfører *M. Larsen*,
 Sekretær *Lindberg*,
 Maskinarbejder *Th. Poulsen*,
 Dommer *Holm*,
 Førstelærer *Arnth Jensen*,
 Sekretær *Harald Nielsen*,
 Landsretssagfører *Thisted Knudsen*,
 Gårdejer *Jørgen Gram*,
 Gårdejer *Niels Eriksen*,
 Forstander *Johs. Larsen*,
 Økonomiinspektør *Ladefoged*,
 Statsrevisor, cand. polit. *Aksel Møller*,
 Fængselspræst *Kristen Amby*,
 Lektor *Karl Olsen*,
 Landmand *Oluf Steen*,
 Overlæge *Viggo Starcke*.
 **).

Efter *Fr. Dalgaards* udtræden af folketinget gjorde kommissionen i henhold til forskrifternes § 4 indstilling til tinget om valg af et nyt medlem, og tinget valgte herefter den 9. november 1948 fg. kontorchef *Hækkerup* til medlem.

Kommissionen konstituerede sig med *Aage G. Holm* som formand og *Fr. Dalgaard* som næstformand. Efter *Fr. Dalgaards* udtræden valgtes *Holger Eriksen* til næstformand.

Til kommissionens sekretær antoges chefen for rigsdagens bureau, *Eigil Olsen*, og som medarbejder i sekretariatet fuldmægtig i rigsdagens bureau *Erik Jacobsen*.

*) Den i henhold til folketingets beslutning af 19. december 1945 nedsatte kommission bestod af: førstelærer *Arnth Jensen*, gårdejer *J. Chr. Jensen-Broy*, gårdejer *Jørgen Gram*, dommer *Aage G. Holm* (formand), sekretær *Harald Nielsen*, gårdejer *Laust Nørskov*, fhv. minister, statsrevisor *A. M. Hansen*, landmand *Oluf Steen*, formand for radiatorrådet *Jul. Bomholt*, fhv. minister, overretssagfører *J. Busch-Jensen*, forretningsfører *Chr. Christiansen*, landsretssagfører *Fr. Dalgaard*, fhv. minister *H. C. Hansen*, redaktør *Rasmus Hansen* (næstformand), redaktør *Frede Nielsen*, fængselspræst *Kristen Amby*, landsretssagfører *Poul Hjermand*, ekspeditionssekretær, nu statsrevisor, cand. polit. *Aksel Møller*, kommandør *C. A. S. Westermann*, redaktør *Martin Nielsen*, fhv. minister, professor *Mogens Fog*, landsretssagfører *Robert Mikkelsen*, lektor *Paul E. Holt* og overlæge *Viggo Starcke*.

**) Mandat nr. 23, der ville kunne besættes af Danmarks kommunistiske Partis folketingsgruppe, står indtil videre åbent, jfr. folketingstidende 1947—48, sp. 1251.

Kontrollen foregik indtil den 29. august 1943 under ledelse af »Udenrigsministeriets og ministeriet for offentlige arbejders udvalg for telegrafcensuren«. Dette udvalg blev nedsat af regeringen i efteråret 1939 og bestod af den daværende chef for udenrigsministeriets pressebureau K. J. Eskelund og af daværende, senere afdøde kontorchef i generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet M. J. C. Gredsted. Censurudvalget sorterede direkte under udenrigsministeren og ministeren for offentlige arbejder (A. nr. 11).

Nedsættelsen af »Udenrigsministeriets og ministeriet for offentlige arbejders udvalg for telegrafcensuren«.

Denne såkaldte telegrafcensur indførtes på foranledning af den daværende minister for offentlige arbejder Axel Sørensen ved en regeringsbeslutning af 18. oktober 1939 for, som det hedder i en dengang herom affattet erklæring (A. nr. 12)*, »at sikre sig at landets neutralitet hævdes og at erhverv samt ind- og udførsel ikke lider skade ved, at meddelelser om forhold af denne art ekspederes ud af landet.« I samme erklæring refereres det møde i udenrigsministeriet, som den 14. oktober gik forud for regeringsbeslutningen af 18. oktober, og det udtales herom, at udenrigsministeren, der ligesom ministeren for offentlige arbejder, justitsministeren og nogle embedsmænd deltog i bemeldte møde, herved havde lagt vægt på, at telefonen (radiotelefonen) kontrolleredes, således at man søgte at sikre sig, at »der navnlig efter visse særlige begivenheder i ind- og udland ikke telefoneres meddelelser af skadelig art«, og om disse forhold skulle — ifølge referatet — i hvert forekommende tilfælde gives direktiver til censurledelsen. Hvad iøvrigt angår de nærmere omstændigheder ved telegrafcensuren oprettelse, foreligger disse belyst i to af daværende kontorchef Gredsted affattede rapporter af henholdsvis 26. februar 1944 og maj 1945 (A. nr. 11 og 13), ligesom der i en note til ministermøde (A. nr. 12) gøres nærmere rede for ordningen, der foreslås indført under henvisning til lignende gældende ordninger i andre neutrale lande.

I nævnte note, pkt. 3, udtales, at hjemmelen til kontrollen forelå i den internationale telekommunikationskonventions artikel 26, § 1, der er sålydende: »De kontraherende regeringer forbeholder sig ret til at standse ethvert privat telegram eller radiotelegram, som måtte anses for farligt for statens sikkerhed eller som måtte stride mod landets love, den offentlige orden eller sædelighed, mod at indleveringskontoret øjeblikkelig underrettes om, at det pågældende telegram eller en del deraf er blevet standset, medmindre denne underretning må anses for at være farlig for statens sikkerhed.«**)

Om de indskrænkninger i telegraf-, telefon og radiotelegraf- og -telefontjenesten, der nødvendiggjordes ved den vedtagne kontrolordning, fik offentligheden af ministeriet for offentlige arbejder meddelelse gennem pressen den 21. oktober 1939 (A. nr. 52).

Denne censurordning har formentlig ikke været forelagt rigsdagen

*) Erklæringen er signeret A. S. og formenes udarbejdet af eller i hvert fald tiltrådt af daværende senere afdøde minister Axel Sørensen.

***) Jfr. nærmere Den internationale telegrafkonvention af 22. juli 1875, lov nr. 84 af 11. maj 1897 samt reglement nr. 170 af 24. juni 1909 (A. nr. 51) samt de den 9. marts 1939 i landstinget stedfundne forhandlinger om den af ministeriet for offentlige arbejder under 22. april 1938 udfærdigede instruks for de koncessionerede telefonselskaber vedrørende telefonhemmeligheden. (Rigsdagstidende 1938—39, landstingets forhandlinger, sp. 1344 ff.).

til rigspolitichefen som til daværende statsadvokat Eivind Larsen fremsendte rapporter, henvises til den fra justitsministeriet fremsendte redegørelse (A. nr. 58).

B. Postcensuren.

Vedrørende oprettelsen af den fra 9. april 1940 indførte postcensur og de forhandlinger, der herom førtes mellem danske og tyske myndigheder, har kommissionen fra generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet på anmodning modtaget en redegørelse, der optrykkes som bilag (A. nr. 60).

C. Postvæsenets standsning af illegale masseforsendelser.

Af ministermødeprotokollen for den 23. juni 1942 (ber. IV A. 470) fremgår af et referat, indsat efter anmodning af daværende *minister Gunnar Larsen*, at man havde drøftet spørgsmålet om, at postvæsenet skulle standse illegale postforsendelser og aflevere disse til politiet, og det hedder tilsidst i protokoltilføjelsen, at man endes om at give postvæsenet bemyndigelse til at foretage sådanne foranstaltninger. Foranlediget heraf tilskrev kommissionen ministeriet for offentlige arbejder og anmodede om en kortere redegørelse herfor. I den fra ministeriet den 18. januar modtagne svarskrivelse (A. nr. 62) meddelte ministeriet imidlertid, at der ikke forelå noget om, at post- og telegrafvæsenet under besættelsen havde foretaget standsning af illegale masseforsendelser og overgivet disse til politiet, og det udtales til slut: »Man er af den mening, at en påstand herom ikke har noget på sig«. Kommissionen forelagde derefter spørgsmålet for *Gunnar Larsen*, der herom — i en skrivelse af 28. januar 1949 A. nr. 64 — udtalte: »Jeg skal hertil bemærke, at den af ministeriet for offentlige arbejder givne meddelelse utvivlsomt er korrekt. Jeg har aldrig videregivet den instruks til post- og telegrafvæsenet, som blev vedtaget på det omhandlede ministermøde, idet jeg efter nærmere overvejelse kom til det resultat, at dette kunne få alt for vidtrækkende konsekvenser. Jeg har ikke nogen erindring om, hvorvidt jeg overhovedet har nævnt spørgsmålet overfor post- og telegrafvæsenets embedsmænd.

Jeg må til ovenstående udtalelse knytte den bemærkning, at min dagbog i øjeblikket befinder sig i udlandet, hvorfor jeg i dette tilfælde ikke har haft lejlighed til at støtte mig på denne. Når jeg om nogen tid får min dagbog tilbage, skal jeg komme tilbage til sagen, hvis der i denne findes bemærkninger til yderligere belysning af spørgsmålet«. Ved beretningens afgivelse var intet yderligere fremkommet fra *Gunnar Larsen*.

D. Danmarks stilling til deltagelsen i dannelsen af en europæisk postforening.

»Den europæiske post- og telegraforening« oprettedes efter en konference i Wien den 19. oktober 1942 af Tyskland med tilslutning af 13 lande, deriblandt Danmark.

Som forløbere for denne europæiske postforening havde den tyske poststyrelse tidligere afsluttet tosidede overenskomster med poststyrelsen i nogle

let vedrørende postvæsenets stilling til indbydelsen til afdelingschef Krog om deltagelse i den forberedende postkonference i Italien afgjort, hedder det videre i protokollen (beretning IV A. 471):

»Jeg (trafikministeren) redegjorde kort for sagen i overensstemmelse med, hvad jeg havde udtalt på mødet den 23. ds., og der udspandt sig en kort diskussion, hvorunder statsministeren gjorde opmærksom på, at det jo foreløbig kun drejede sig om en forberedende konference. Jeg svarede, at dette var rigtigt, men at man på den anden side måtte være klar over, at det ville være vanskeligt at trække os ud senere, når vi først var gået med, medmindre der opstod helt nye momenter i sagen, som man ikke på nærværende tidspunkt kunne overse. Indenrigsministeren udtalte, at det jo var rigtigt, at det i den slags sager var det første skridt, der var det afgørende, for når vi havde sagt A, måtte vi også sige B. Han udtalte blot, at man, når man til sin tid skulle indgå den endelige overenskomst, da ikke accepterede en overenskomst, der var bindende for tid og evighed, men at der blev indsat en opsigelsesfrist. Jeg svarede, at der var koutume for dette i de internationale postoverenskomster, og et sådant krav ville man derfor altid kunne gennemføre. Der var iøvrigt enighed om, at indbydelsen skulle accepteres.«

Af en koncept til en svarskrivelse til ministerialdirektor, dr. Risch dateret den 25. juni 1942 fremgår det bekræftende danske svar på indbydelsen*) til det forberedende møde, der skulle afholdes i begyndelsen af august (A. nr. 65 og 67), og der deltog fra dansk side *afdelingschef Arne Krog* (A. nr. 78).

Med en skrivelse af 2. juli 1942 tilsendte derefter det tyske rigspostministeriums befuldmægtigede i Danmark, postrat Burmester en »Vorläufiges Protokoll über einen europäischen Post- und Fernmeldevertrag« (A. nr. 69), og der bebudes en indbydelse til en kongres i Wien i oktober s. å af europæiske post- og fjernmeldeadministrationer, hvor der skulle tages stilling til nævnte protokol. Sagen behandlede i et ministermøde den 14. juli 1942, hvor *minister Gunnar Larsen* oplæste protokoludkastet, og det blev — hedder det i ministermødeprotokollen — pålagt trafikministeren at »skaffe oplyst, hvorledes rigsdagens og regeringens stilling var, når den endelige stilling skulle tages.« I et ministermøde den 16. juli meddelte trafikministeren imidlertid, at overenskomster, som den anførte, aldrig har været forelagt rigsdagen, men ratificeres af regeringen (beretning IV A. 472).

I en skrivelse af 10. august 1942 fremsendte herefter den tyske rigspostminister indbydelse til deltagelse i den planlagte kongres i Wien af europæiske post- og telegrafforvaltninger (A. nr. 70) og den 14. september s. å. meddelte post- og telegrafvæsenet, at indbydelsen modtoges. Om resultatet af konferencen i Wien oplyser ministeriet på kommissionens anmodning, at nedennævnte 13 lande den 19. oktober 1942 underskrev overenskomsten om dannelsen af »Den europæiske post- og fjernmeldeforening«: Albanien, Bulgarien, Danmark, Finland, Italien, Kroatien, Nederlandene, Norge, Rumæ-

*) Koncepten er som anført dateret den 25. juni, men det ministermøde, hvori gaves tilslutning til modtagelsen af indbydelsen, afholdtes som anført først dagen efter, den 26. juni, men ministeren erklærer på forespørgsel intet at kunne oplyse om datoen for skrivelserens afsendelse. Skrivelsen er afgået på generaldirektørens ansvar og formentlig med dennes underskrift. A. nr. 67, 77 og 78.

til bestridelse af omkostningerne ved »Arbejdsfællesskabet«s antikommunistiske propagandavirksomhed.

VI.

› *Lov nr. 259 af 1. juni 1945 § 16, stk. 1,*

ved for at fremme tyske interesser at have modarbejdet De Forenede Nationers krigsanstrengelser, idet han efter Finlands indtræden i krigen på tysk side i 1941 med et beløb på 60.000 à 70.000 kr. har betalt rejsepenge og udstyr til et antal personer, der ville rejse til Finland for at melde sig som frivillige på finsk side i den af Finland påbegyndte aggressionskrig mod Sovjetunionen.

VII.

Lov nr. 259 af 1. juni 1945 § 16, stk. 2,

ved at have ydet væsentlig økonomisk støtte til det med besættelsesmagten på utilbørlig måde samarbejdende og af denne delvis finansierede presseorgan »Europa-Kabel«, idet han tegnede for 23.000 kr. aktier i det i 1943 indregistrerede aktieselskab »Europa-Kabel«, der stiftedes med det formål her i landet at udgive en dansk udgave af det tyske økonomiske ugeskrift »Europa-Kabel«.

Under sagens forberedelse til domsforhandling ved byretten påstod tiltaltes forsvarer sagen afvist fra byretten under anbringende af, at de handlinger, som tiltalen omfattede, var udøvet af tiltalte i hans egenskab af minister, hvorfor påkendelsen af ansvaret for disse skulle være unddraget de ordinære domstole. Statsadvokaten, der havde bestridt, at de af anklagen omfattede forhold angik tiltaltes embedsførelse, påstod sagen fremmet til dom ved byretten.

Faldt de pågældende handlinger ind under »embedsførelse«?

Den af byretten afsagte kendelse herom sluttede således:

Efter de under forundersøgelsen fremkomne oplysninger, derunder de af fhv. statsminister Scavenius afgivne vidneforklaringer, finder retten, at de under forholdene II—VII omhandlede handlinger er udført af tiltalte i hans egenskab af minister som et led i den af regeringen under de da herskende forhold førte politik i forholdet til besættelsesmagten og dennes håndlangere, for flere af disse handlingers vedkommende efter samråd eller aftale med andre regeringsmedlemmer. Pådømmelsen af disse forhold findes derfor ikke at kunne ske ved de ordinære domstole.

Hvad angår tiltaltes forhold til og ansvar for den under I omhandlede virksomhed findes derimod nærværende ret kompetent til at pådømme denne del af tiltalen, der efter det foreliggende ikke ses at angå tiltaltes virksomhed som minister, og det selv om dette forhold eventuelt kunne kumuleres med en andre forhold omfattende rigsretsanklage.

T h i e r a g t e s :

Den mod Axel Gunnar Larsen rejste sag vil være at fremme til dom ved nærværende ret, for så vidt angår anklageskriftets forhold I, men vil iøvrigt være at afvise.

P. Hermann.

rens sag, men Gunnar Larsen havde absolut tillid til, at de alene blev anvendt på en dansk måde (st. 111), og da folketingsmand Aksel Larsen var blevet pågrebet af det danske politi, sikrede Gunnar Larsen sig ved forespørgsel hos Thune Jacobsen, at det ikke var de oplysninger, Christiansen havde fremskaffet, der havde ført til denne anholdelse. Thune Jacobsen havde da erklæret, at de oplysninger, der havde ført til Aksel Larsens arrestation, havde man fået direkte af tyskerne (A. 203 og st. 111)*).

Den anvendelse, daværende justitsminister Thune Jacobsen gjorde af »Hestetyven«, vil sammen med ministerens forhold overfor denne blive gjort til genstand for nærmere undersøgelse under behandlingen af retsplejen under besættelsen (bind VI). Det skal kun her anføres, at Thune Jacobsen under forundersøgelserforhørene bekræfter sin skriftlige erklæring overfor Gunnar Larsen om at tage ansvaret (st. 70), hvorfor Gunnar Larsen ikke behøvede at interessere sig for, hvad Rudolf Christiansen bestilte. Om Thune Jacobsens overgivelse til politiet af noget fra »Hestetyven« modtaget materiale, jfr. st. 70 ff. og nævnte bind VI.

Thune Jacobsen og »Hestetyven«.

IV. Økonomisk støtte til ugebladet »Arbejderavisen« og til »Foreningen af danske Arbejdere i Udlandet« (P. M. Asmussen og Robert Hansen). (Den konservative general-korrespondances angreb på direktør Sthyr, udenrigsministeriet, august 1942).

Tiltalen ved Københavns byret mod Gunnar Larsen gik for disse forholds vedkommende ud på overtrædelse af straffelovstillægget nr. 259 af 1. juni 1945 § 16, stk. 1 (senere ændret ved lov nr. 356 af 29. juni 1946), og den led på, at Gunnar Larsen havde overtrådt disse ved at have

Anklagen ved Københavns byret.

»ydet besættelsesmagten bistand, på utilbørlig måde modarbejdet den danske modstandsbevægelse og ydet væsentlig økonomisk støtte til organisationer, der på utilbørlig måde har samarbejdet med eller støttet besættelsesmagten,

idet han har foranlediget, at der gennem fa. »Dansk Cementcentral« i februar måned 1942 er udbetalt Axel John Høyer 20.000 kr., for at denne skulle anvende dem dels til understøttelse af den nationalsocialistiske organisation »Den nationale Aktion«, der var dannet ved sammenslutning af de nationalsocialistiske organisationer »Den danske Front«, »Dansk Enhedsparti«, »Den nationale Blok« og »Arbejdsfællesskabet«, og dels til fremme af antikommunistisk virksomhed, hvilke 20.000 kr. senere med tiltaltes vidende anvendtes udelukkende til bestridelse af omkostningerne ved »Arbejdsfællesskabet«s antikommunistiske propagandavirksomhed.«

Vedrørende sagen foreligger for kommissionen en række vidneforkla-

*) Her bør anføres, at et vidne, varetægtsfange Carl Martens Winther, under en den 23. oktober 1945 ved byretten foretagen vidneafhøring har erkendt at have arbejdet som understikker for »Hestetyven« og at have samarbejdet med denne om at skaffe oplysninger, der kunne benyttes til at opspore og arrestere Aksel Larsen. Disse oplysninger gik videre til Gestapo (en mand ved navn Jannes, kaldet Jens). »Hestetyven« arbejdede dog også ifølge Winther for en dansk instans, men hvilken denne var, kunne vidnet ikke oplyse.

katen, at det store flertal af dem, der blev sendt til Finland, var nogle, der ikke ville være med i den tyske krigstjeneste, og Gunnar Larsens motiver var — ifølge Elsberg — »udelukkende dikteret af ønsket om at undgå, at vore kammerater gik ind i de tyske korps« (st. 146).

Hele dette forhold belyses yderligere ved en indberetning af 2. oktober 1941 fra rigspolitchefens visumafdeling for danske. Først bør dog anføres, at fremgangsmåden for ansøgerne var den, at vedkommende enten henvendte sig til den herværende finske legation eller til foreningen »Finlands venner« (de havde kontor Højbroplads 21), og legationen sendte de breve, denne havde modtaget, til foreningen. De pågældende fik herefter et skema til udfyldning (udfærdiget af legationen). Skemaet fremsendtes herefter i udfyldt stand til rigspolitchefen med ansøgning om rejsetilladelse (herom Elsberg st. 144). Af den fornævnte indberetning fra rigspolitchefens visumafdeling fremgår, at de første sager om udrejsetilladelser ret hurtigt gik igennem »Dagmarhus«, men så skete et stop i ekspeditionen omkring den 15. juli 1941, og fra tysk side stilledes krav om en finsk indkaldelsesordre og endvidere om en erklæring med udtalelse om, hvorfor andrageren ikke ønskede at melde sig til regiment Nordland eller frikorps Danmark. Fra det danske visumkontor ekspederede man herefter — da man var utilbøjelig til at forlange den ønskede erklæring — sagerne på den måde, at man ikke forlangte en sådan, men derimod bad ansøgerne om en nærmere motivering for, at de ønskede at melde sig som frivillige til den finske hær, og de modtagne erklæringer fik derfor et sådant indhold (»tidligere Finlandsfrivillig«, »særlig interesse for det finske folks skæbne« o. s. v.). På samme tid foregik gennem radio og presse en propaganda for at få folk til at melde sig til regiment Nordland og til frikorpset, og andragerne måtte herefter — oplyses det — være klar over, »hvad der i virkeligheden lå bag sagernes standsning og teksttilføjelserne« (jfr. nærmere det pågældende aktstykke, A. nr. 241).

På foranledning af Gunnar Larsen er for byretten afgivet en række vidnesbyrd fra personer, der i sin tid havde meldt sig til de tyske korps, og som gennemgående har erklæret, at de ikke havde meldt sig her, såfremt de havde haft kendskab til og mulighed for på anden måde at kunne komme til at kæmpe for Finland mod Rusland (jfr. A. nr. 229, 230, 240, 243, 244, 245 og 246).

Udbetalingerne fra Gunnar Larsen hørte op i januar 1942, altså efter at England i 1941 havde erklæret Finland krig. Om betydningen heraf, herunder at de i 1942 udbetalte beløb kunne være på udgifter afholdt i 1941, og at man ikke indenfor de pågældende kredse havde tillagt den engelske indtræden i krigen nogen betydning for krigen mellem Finland og Rusland, idet man betragtede dette som en nødvendighed, udsprunget af Atlanterhavsdeklarationen, herom Rietbergen st. 151, og Erik Scavenius, der om anklagemyndighedens begrundelse for at rejse tiltale for hele forholdet om de Finlandsfrivillige bl. a. udtaler, at der ikke kan være tale om en modarbejdelse af de allieredes krigsbestræbelser*), da dette jo ikke forelå dengang. England erklærede først krigen i december 1941, og De Forenede Stater havde overhovedet aldrig erklæret Finland krig (st. 160).

*) (Hvilke udtryk anvendtes i straffelovstillægget af 1. juni 1945, nu straffelovstillægget nr. 356 af 29. juni 1946 § 16, jfr. A. nr. 96).

På sine rejser til Sverige, hvortil han rejste for at kunne aflevere sine oplysninger*), fik Gunnar Larsen forbindelse med ingeniør Drescher, der meddelte ham, at han fra England havde fået særlig besked om at interessere sig for observationer vedrørende svæveplaner, da man fra engelsk side nærrede bekymring for sådannes anvendelse ved en eventuel invasion, og Gunnar Larsen afgav herom en række informationer.

Kort tid efter at Gunnar Larsen var blevet minister, fik han — erklærer han — påny besøg af Drescher, der spurgte ham, om han fortsat — uanset sin indtræden i regeringen — ville stå til disposition og være behjælpelig med at skaffe efterretninger til englænderne. Gunnar Larsen svarede, at han var villig hertil, men ifølge sagens natur måtte han nu vise en langt større forsigtighed for ikke at kompromittere den danske regering og fremkalde en situation, som han netop var gået ind i regeringen for at hjælpe med til at afværge.

Iøvrigt forklarede Gunnar Larsen ved den nævnte lejlighed Drescher — udtaler han —, at han under hensyn til de opgaver, han nu havde påtaget sig som medlem af regeringen, udadtil var nødt til at slå en kolbøtte**), således at tyskerne kunne få tiltro til ham, dels fordi dette ville være den bedst mulige dækning for ham, og dels fordi han på anden måde mente bedst at kunne gavne danske interesser som et led i hele forhandlings- og forhalingspolitikken.

Samarbejdet med den engelske efterretningstjeneste igennem ingeniør Drescher fortsattes herefter dels ved afgivelsen af meldinger og informationer, dels på anden vis lige indtil 1. september 1944, da Gunnar Larsen måtte rejse til Sverige.

De af Gunnar Larsen givne informationer var baseret på oplysninger, indhentet på hans rejser i Tyskland, eller ved hans samvær med tyske personligheder og ved forhandlinger med regeringen og udenrigsministerielle embedsmænd, men af loyalitetsmæssige grunde afholdt han sig fra at give udenrigske oplysninger af intern dansk politisk natur, såsom de enkelte regeringsmedlemmers stillingtagen til forskellige problemer o. lign. (A. 198).

Hvad iøvrigt angår det nærmere samarbejde med Drescher og den økonomiske støtte, Gunnar Larsen ydede denne, henvises til den for byretten af Drescher afgivne vidneforklaring, hvoraf, sammenholdt med Gunnar Larsens forklaring, fremgår, at Gunnar Larsen bl. a. fremskaffede generalstabskort til den engelske generalstab. Den økonomiske støtte, Gunnar Larsen gav

*) Om Gunnar Larsens deltagelse i en luftfartskonference i maj 1940 i Stockholm og hans forbindelse dér med mr. Jimmi Sinclair, tidligere Royal Airforce, i hvem Gunnar Larsen fandt en kanal for aflevering af militære oplysninger, jfr. A. 228, jfr. også erklæring fra John Kyme Cordeaux, A. 256, samt fra overretssagfører Gunnar Germundssen, A. nr. 313.

**) Jfr. vedrørende Gunnar Larsens antityske indstilling forklaringer til politirapporter afgivet af Gunnar Larsens søster, fru Poula Nissen («jeg vil måske komme til at gøre og sige ting, som I vil finde besynderlige»), A. 221; orlogskaptajn Jørgen Münther om Gunnar Larsens danske indstilling, A. 223, hofjægermester F. Lüttichau, A. 223, fru Gerda Svanholm, A. 224. — Om udsendelse af F. L. Smidths folk til Amerika i maj 1940 og om henvendelse til en nevø om at gå i allieret krigstjeneste, st. 173 og 221.

Drescher, ansloges til 30.000 kr. (Om anskaffelsen af et skib, der skulle anvendes til sænkning i Kielerkanalen for at blokere denne, A. 197). Med Drescher havde Gunnar Larsen allerede i 1942 ført en række samtaler baseret på Dreschers direkte kontakt med de første faldskærmsfolk, men først i juni 1943 fik han gennem en person, der angav sig som Finn Lund (hvis virkelige navn var Finn Nielsen), et brev dateret oktober 1942 (A. nr. 314), fra direktør Max Jensen, London, med anmodning om at stille 500.000 kr. i kontanter til rådighed for de engelske organisationer. (Lord Selborne herom, A. 220 og 630). Af den af Gunnar Larsen herom givne fremstilling (A. 211) fremgår, at der med Christmas Møller, der dengang opholdt sig i England, var ført forhandlinger om spørgsmålet. Christmas Møller havde hellere set beløbet fremskaffet af andre*), men da dette ikke kunne lade sig gennemføre, skete henvendelsen herom til Gunnar Larsen, der herefter udbetalte beløbet i rater, således at det samlede beløb nåedes i august 1944.

I august 1944 fremkom påny anmodning fra englænderne om yderligere 300—400.000 kr. kontant, og Gunnar Larsen, der dengang igen opholdt sig i Sverige, rejste derfor tilbage til København og indbetalte beløbet, hvorpå han så sig nødsaget til at rejse tilbage til Sverige og forblive her resten af besættelsestiden. (Beløbet var ifølge Lord Selborne 388.000 kr., og Gunnar Larsen havde hermed til den danske modstandsbevægelse indbetalt ca. 850.000 kr.)

I samme periode — april til september 1944 — afleverede Gunnar Larsen ved gentagne rejser til Sverige også informationsmateriale til redaktør Kai Otting**), hvem Gunnar Larsen havde fået opgivet som kontaktmand til den engelske legation af ingeniør Drescher. Som eksempel på de givne informationer meddeler Gunnar Larsen, at han blev anmodet om at tage en samtale med dr. Best på Dagmarhus for at kunne referere indholdet af samtalen, ligesom han på et vist tidspunkt blev anmodet om at søge at skaffe oplysninger om fabrikationen af V-våbendele på danske fabrikker.

Til støtte for sine anbringender vedrørende sit informationsarbejde og den af ham ydede støtte til englænderne og den danske modstandsbevægelse henviser Gunnar Larsen bl. a. til de afgivne edelige erklæringer af fornævnte colonel John Kyme Cordeaux, »British Intelligence Service«, A. nr. 123, og af Jarlen af Selborne, A. nr. 101, samt til de foran anførte vidneafhøringer af ingeniør Drescher og redaktør Kai Otting. Hvad angår Jarlen af Selborne ønskedes denne af Gunnar Larsens forsvarer ved byretten ført som vidne

Vidneafhøring af Jarlen af Selborne nægtes.

*) Om modstandsbevægelsens stilling til, at pengene fremskaffedes gennem Gunnar Larsen, jfr. vidneforklaringer af redaktør Ebbe Munck, A. nr. 301, professor Mogens Fog, A. nr. 302, major Flemming Muus, A. nr. 303, og salgsschef Finn Nielsen, A. nr. 304.

***) Om Ottings forhold til Gunnar Larsen og om de svære komplikationer for Gunnar Larsen personlig, der opstod, da han skulle skaffe pengene, samt om protesten fra de danske flygtninges side overfor »Utlännings-kommissionen« mod Gunnar Larsens ophold i Stockholm samt om Gunnar Larsens forhold til englænderne, der på et vist tidspunkt »afskriver« Gunnar Larsen, herom den af redaktør Kai Otting for byretten afgivne vidneforklaring, A. nr. 140. Om Gunnar Larsens tilbud om at tage til Berlin for ad denne vej at fremskaffe oplysninger til englænderne, Otting A. nr. 141.

for denne ret, og under sit Sverigesophold i 1944 opnåede Gunnar Larsen Jarlens tilsagn om at ville give møde, men den daværende udenrigsminister Christmas Møller modsatte sig dette (herom Gunnar Larsen, A. 214, og Christmas Møller herom, A. nr. 318 og 319).

Gunnar Larsen var — erklærer han — klar over, at den kontakt, han gennem Drescher havde fået med sine venner indenfor den engelske regering — først og fremmest ministeren for søtransporten, lord Leathers —, kunne blive yderst farlig, hvis det blev opdaget af tyskerne, og det kunne blive en katastrofe for den danske regering, medmindre der kunne skaffes passende dækning*) for en sådan forbindelse for det tilfældes skyld, at den skulle blive opdaget. Af sikkerhedsgrunde fandt han det imidlertid umuligt at nævne noget om sine planer — hverken Stauning eller de andre ministre havde noget kendskab til Gunnar Larsens efterretningstjeneste, men for at skaffe dækning udkastede Gunnar Larsen en plan overfor Scavenius, gående ud på, at han skulle forsøge en fredsmæglingsaktion ved i tysk interesse at sætte sig i forbindelse med Lord Leathers gennem det engelske gesandtskab i Stockholm. Scavenius ville dog under ingen omstændigheder gå med hertil, da han var af den opfattelse, at det kunne blive farligt for danske interesser, hvorfor Gunnar Larsen opgav planen, da han ikke fandt det opportunt at informere Scavenius om de virkelige forhold (A. 198).

Fredsmæg-
lingsaktio-
nen.

Anden støtte
til mod-
standsbevæ-
gelsen.

Også på anden måde støttede Gunnar Larsen — hævder han — modstandsbevægelsen. Han gav således på et vist tidspunkt i 1943 10.000 kr. til studenternes efterretningstjeneste og et lignende beløb, der senere efterfulgtes af nogle tusinde kroner, til P. M. DaaHs fond. Til indkøb af våben til danske søofficerer udbetaltes i 1944 22.000 kr. (A. 210).

Gunnar Lar-
sens stilling
til sabotagen.

Den 9. april foretog Gunnar Larsen — erklærer han, st. 173 — forskellige dispositioner af antiværnemagermæssig art. I perioden 1938—40 havde han finansieret bygningen af en flyvemaskinedieselmotor af en helt ny konstruktion, konstrueret af ingeniør Kristian Rasmussen, der også var fader til Bur-Wains dieselmotor. Denne nye flyvemaskinemotor var opstillet på prøve på Valby maskinfabrik. For at ikke tyskerne ved en eventuel inspektion på fabrikken skulle få nys om den, gav Gunnar Larsen ordre til, at det hele skulle demonteres, hvilket skete, og tyskerne fik ikke under hele besættelsen nys om denne konstruktion, der, efter hvad de afholdte prøver havde vist, ville kunne have ydet mere end de hidtil kendte konstruktioner, jfr. st. 173, A. 222, 238 og 239, hvori ingeniør Kr. Rasmussen bekræfter Gunnar Larsens fremstilling.

Hvad iøvrigt angår Gunnar Larsens stilling til sabotagen, udtaler han, at han »såvel som mange andre« var imod sabotagen forud for den 29. august 1943**), idet han ikke mente, at den skade, der blev forvoldt, og den risiko, man løb for alvorlige skæbnesvangre indgreb fra tyskernes side, stod i noget

*) Om den dækning overfor tyskerne af Gunnar Larsen, der fandt sted ved de gentagne angreb i den engelske radio og Gunnar Larsens ønske om af denne grund ikke at få angrebene standset, herom A. 196 samt erklæring af Gunnar Larsens sekretær i Stockholm, Birthe Levin, A. nr. 305 og 306, direktør Max Jensen herom, A. nr. 307, F. Smidth herom, A. nr. 308.

**) Jfr. i denne forbindelse A. nr. 309—311.

rimeligt forhold til den krigsmæssige nytte, der kunne opnås på et så tidligt tidspunkt. Dette spørgsmål havde Gunnar Larsen drøftet med Drescher, og dette var — udtaler han — en af grundene til, at han gerne ønskede nærmere direkte kontakt med englænderne (A. 209).

Imidlertid udviklede forholdene sig, og da der af justitsministeriet den 4. december 1942 ifølge tysk krav blev fremsat påbud om, at en række virksomheder skulle have sabotagevagtkorps, oprettedes et sådant på den Gunnar Larsen nærstående Valby Maskinfabrik & Jernstøberi a/s. Gunnar Larsen fik det ordnet således — erklærer han —, at der her oprettedes et korps af nationalt pålidelige folk, der senere kunne anvendes i modstandsbevægelsen (nærmere herom samt om Gunnar Larsens indkøb af et parti illegale våben, A. 209, samt direktør L. Højerslevs vidneforklaring for byretten, A. 282 ff.).

Sabotagevagtkorps.

Hvad angår de af Valby Maskinfabrik & Jernstøberi foretagne leverancer til tyskerne, anfører Gunnar Larsen i denne forbindelse, at fabrikkens samlede leverancer holdtes nede på et minimum, idet disse i besættelsestiden lå omkring 4,5 pct. af fabrikkens kapacitet (herom Gunnar Larsen, A. 213. Om demonteringen af gearskæremaskine, Gunnar Larsen A. 213 og A. 290 og 291, hvori ingeniør Erik Ramsby bekræfter Gunnar Larsens fremstilling).

Leverancer til tyskerne fra Valby Maskinfabrik & Jernstøberi A/S

Om den mod Gunnar Larsen for byretten rejste tiltale for værnemageri m. v. i forbindelse med finansieringen af a/s Hans Olsens børstefabrik, henvises til det foran s. 24 bemærkede.

Vedrørende spørgsmålet om Gunnar Larsens og den daværende regerings stilling i det hele taget til kontrollen med danske arbejdsydelse til Tyskland oplyser Gunnar Larsen, at udenrigsministeriet i begyndelsen søgte at holde priserne på de ekstraordinære industrileverancer indenfor rimelige grænser, men medens det for entreprenørydelserne i begyndelsen var vanskeligt at øve nogen kontrol, idet man fra tysk side modsatte sig dette, var forholdet gunstigere for industrileverancerne. Denne manglende kontrol førte til åbent misbrug af visse grupper af entreprenører, såvel som af visse arbejdere, beskæftigede med værnemagerarbejder. Foranlediget af en henvendelse til udenrigsministeriet fra et entreprenørfirma i efteråret 1940, der ankede over, at de ved fabrikation af nogle barakker til værnemagten under firmaet beskæftigede tømrere krævede en timebetaling på 10 kr. i stedet for den normale timebetaling på 4 kr., førtes en række forhandlinger, hvori foruden Gunnar Larsen deltog embedsmænd fra udenrigsministeriet, arbejds- og socialminister Kjærboel, hvorved en rimelig ordning blev bragt i stand, og dette forhold førte til, at Gunnar Larsen tog spørgsmålet om ønskeligheden af at få indført en kontrollantordning taget op til overvejelse. Dette resulterede i, at udenrigsministeriet anmodede Gunnar Larsen om at tage sig af sagen og indenfor hans ressort at udpege nogle sagligt kvalificerede priskontrollører. Disse, der skulle stilles til rådighed for værnemagten, var til at begynde med rådgivende, men efterhånden som tiden gik, lykkedes det ved en forsigtig politik at få dem indarbejdet på en effektiv måde. Efterhånden som de tyske arbejder blev af større omfang, blev det dog øjensynligt, at de eksisterende kontrolorganer ikke var tilfredsstillende, og det lykkedes, i særdeleshed med støtte af ministerialrat, dr. Walter at indføre en effektiv priskontrol med de

Gunnar Larsen og kontrollen med danske arbejdsydelse til tyskerne.

ekstraordinære industrileverancer, idet der nedsattes et særligt udvalg under ledelse af underdirektør Odel (Odel-udvalget)*), jfr. nærmere herom Gunnar Larsen A. 201—202, samt skrivelse fra daværende direktør i udenrigsministeriet O. C. Mohr vedrørende den officielle stilling til danske entreprenørers udførelse af værnemagtsarbejder, A. nr. 125.

Scavenius om
den almindelige
linie i
Gunnar Lar-
sens politik.

I den i det foregående ofte citerede skrivelse af 8. januar 1945 fra Scavenius til Gunnar Larsen (A. nr. 132) kommer Scavenius ind på en række betragtninger vedrørende den af Gunnar Larsen udførte virksomhed som minister, og efter at have udtalt den mening, at der, efter hvad der havde fundet sted på ministermødet den 12. august 1942, hvor man tog stilling til Gunnar Larsens forbliven som minister (herom ber. IV., 46), hermed fra politikerne var givet Gunnar Larsen et tilstrækkeligt klart tillidsvotum, fortsætter han:

»Om hele den almindelige linie i Deres politik og om Deres stilling som det, Deres angribere sammenfattende ville kalde »kollaborationist«, skal jeg iøvrigt ikke sige mange ord. Deres stilling var her parallel med min egen, og betragtningerne om nødvendigheden af den førte politik har jeg fremført i ovennævnte skrift. Det synes ganske klart, at for at bevare regeringsmagten på danske hænder var det nødvendigt at oparbejde en vis tillid hos tyskerne til regeringen, herunder også at opnå en vis personlig kontakt med de retningsgivende og formidlende tyske personligheder. Herom var der også ganske enighed i regeringen, og medens de politiske ministre mente at måtte spille et dobbeltspil af hensyn til vælgerstemningen, var De ikke bundet af sådanne hensyn. Man kunne derfor benytte Deres forhandlingsdygtighed i en lang række forhandlinger med tyskerne, ligesom De var i stand til at aflaste mig ved at formidle en personlig kontakt mellem danske og tyske personligheder gennem en privat selskabelighed o. l., som var en nødvendig forudsætning for, at man kunne komme på talefod med de tyskere, som havde afgørende indflydelse på holdningen overfor Danmark i disse år. Uden dette ville den linie, som man havde valgt at følge den 9. april 1940, ikke have kunnet holde i så mange år, som det nu faktisk blev tilfældet.«

I henhold til de kommissionen givne forskrifter gives foranstående beretning til det høje folketing.

Christiansborg, den 21. april 1949.

Kristen Amby.	Alfred Andreassen.	Holger Eriksen, Næstformand.	Niels Eriksen.
Jørgen Gram.	Victor Gram.	Poul Hansen (Grenå).	Holm, Form.
Hækkerup.	Arnth Jensen.	Peder Knudsen.	Thisted Knudsen.
Ladefoged.	Holger Larsen.	Johs. Larsen.	M. Larsen.
Åksel Møller.	Harald Nielsen.	Karl Olsen.	Th. Poulsen.
	Viggo Starcke.	Steen.	

Eigil Olsen.

*) Om de forskellige forslag vedrørende den mand, der skulle forestå ledelsen, herunder Sthyrs kandidatur, A. 201.